

- Приходько, Наталія. «Варіантність пунктуаційної системи драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня»». *Лінгвостилістичні студії*, вип. 9, 2018, с. 108–17.
- Prykhodko, Nataliia. "Punctuation System Variability in Drama-Fairy Tale "Forest Song" by Lesia Ukrainka". *Linguostylistic Studies*, iss. 9, 2018, pp. 108–17.

УДК 811.161.2'35:003.086]:821.161.2'05-21.09Українка

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2018-9-108-117>

ВАРІАНТНІСТЬ ПУНКТУАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ»

Наталія Приходько

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Луцьк, Україна

У статті виокремлено два типи пунктуаційної системи – в ремарковому тексті (власне авторському) та основному, представленому мовленням персонажів; проаналізовано особливості пунктуаційного малюнка як цілісної системи в драматичному творі; окреслено зміни в системі розділових знаків у виданні драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» 1914 року і сучасному; з'ясовано функційний статус домінувальних пунктуаційних знаків у мовленні персонажів і в ремарках; досліджено семантику пунктуаційних знаків, їх взаємозв'язок зі специфікою мовлення персонажів.

Ключові слова: пунктуаційний знак, ремарка, авторський пунктуаційний знак, мовлення персонажів, функції пунктуаційних знаків, домінувальний пунктуаційний знак, драматургійний текст.

Prykhodko Nataliia. Punctuation System Variability in Drama-Fairy Tale "Forest Song" by Lesia Ukrainka. The issue of the author's punctuation features as an element of the semantic system of a particular text has become a subject of scientific research only in the last decade, despite its importance for the semantic analysis of the text. This article examines the intonation patterns used in the dramatic works. The intonation patterns include speech melody, rhythm, phrasal (syntagmatic) stress and logical stress, intensity, voice tone, tempo and timbre. There are two main types of punctuation system: the author's individual writing style (author's speech) and the character's personal speech. The author's speech punctuation subsystem is similar to the grammatical rules; the character's speech punctuation subsystem functions as the intonation pattern in oral speech and is aimed at its logical division. The study has revealed and recorded the replacement of punctuation marks in the first-printed and modern editions of Lesya Ukrainka's drama-fairy tale "Forest song" and elucidated the nuclear and peripheral zones of the punctuation system, including the functional status of the dominant punctuation marks in the character's personal speech and author's remarks. The in-depth analysis of the drama shows that the largest number of lines belongs to Mavka; a comma is the most frequently used punctuation mark, it ensures the continuity of the rhythmic-melodic flow. Emotionally-expressive aspect is emphasized by the frequent use of ellipsis, exclamation and interrogative marks. A similar punctuation picture is observed in Lukash's speech. The dynamics of punctuation is also typical for Rusalka (Mermaid), Mather of Lukash, Kylyna. A static punctuation picture is observed in the speech of Forest Elf, Will-o'-the-Wisp, and Water Goblin. A semicolon is often used by Lesya Ukrainka in remarks. The author's speech lacks emotionally-expressive coloring. It is characterized by the use of one-

member sentences, two- member sentences, and asyndetic sentences. Among the remarks we can distinguish references to the place of action, clothes descriptions, interior remarks, landscape remarks, characters' portraits, remarks commenting on the characters' mood and mental state. The addressee and the specifics of the communicative situation also play a significant role in the formation of a punctuation pattern.

Key words: punctuation mark, authors' speech, character's personal speech, functions of punctuation marks, dominant punctuation mark, dramatic work, remarks.

Вступ. Пунктуаційний знак як елемент семантичної системи певного тексту лише в останнє десятиліття став об'єктом наукового опису, незважаючи на його очевидну вагомість у семантиці будь-якого твору.

Праці українських мовознавців в основному зосереджені на з'ясуванні різних аспектів формування й функціонування пунктуаційної системи в певні історичні періоди. Зокрема, досліджено історію виникнення розділових знаків (Будниченко; Гуйванюк, «Історична»; Огієнко; Савченко), систему пунктуаційних знаків у граматиках української мови (Німчук), становлення пунктуаційної термінології (Андросчук; Москаленко; Огієнко), зміни у правилах української пунктуації, зокрема, використання крапки в кінці спонукального речення, коми перед протиставними сполучниками та ін. (Бурячок; Гуйванюк, «Історична»), теоретичні принципи української пунктуації (Булахоський; Ващенко; Шульжук), запропоновано класифікацію розділових знаків (Будниченко; Булаховський; Шульжук), художні функції поетичної пунктуації (Бандура), стилістичне використання пунктуації (Ващенко; Гуйванюк, «Новітні») тощо.

Пунктуаційне оформлення розмовного мовлення в писемному варіанті належить до найскладнішого, оскільки цей функційний різновид не вкладається в узвичаєні норми, і передусім через обмеженість реєстру пунктуаційних знаків, їх репрезентаційних можливостей у відтворенні семантики мовної поведінки. А тому важливо з'ясувати, як впливає варіантність розділових знаків на семантичне наповнення такого тексту, зокрема його актуалізація в драматургійному тексті. Саме за допомогою невербальних засобів автор прагне найповніше передати внутрішній емоційний стан героїв. Власне через систему пунктуаційних знаків, а не лише мовних засобів, у таких текстах відтворено специфіку мовної особистості, її диференційні ознаки, а головне – динаміку психоемоційного стану в різних комунікативних ситуаціях.

Як відомо, Леся Українка постійно працювала над удосконаленням пунктуаційної системи своїх творів. Важливо й те, що вона негативно реагувала на внесення коректив в її авторський текст. Зокрема, про це вона писала редакторові «Літературно-наукового вісника» М. С. Грушевському: *«В першій частині моєї драматичної поеми "Кассандра", уміщених в 1 кн. "Л[ітературно]-н[аукового] вісника" за сей рік, трапилось, на жаль, чимало друкарських помилок, а крім того, порушена версифікаційна правильність строф 5-стопового білого вірша тим, що до*

деяких строф перенесені початки слідуєчих строф, подекуди додано слова, яких в моєму рукопису не було, або, навпаки, викинуто ті, які були. Через те читач мусить дістати таке враження, ніби сю поему написано без знання елементарних правил версифікації, а се може шкодити не тільки літературній репутації автора, але й журналу, що містить такі твори. Зважаючи на се, я прошу долучити до другої книжки, де мав бути кінець "Кассандри", сей спис важніших помилок (дрібніші, яких є ще sporo, я поминаю), причому надто прошу не проминути поставлених у відповідних місцях» (Косач-Кривинюк 808).

Мета дослідження – простежити, як впливають заміни пунктуаційних знаків у виданні 1914 року та сучасному варіантах драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» на семантичне наповнення тексту.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження слугувало видання «Лісової пісні», опубліковане 1914 року (для дослідження використано видання: Українка Леся. Лісова пісня: драма-феєрія в 3-х діях, упорядкув. С. Романова, Т. Данилюк-Терещук; пер. з укр. П. Канді. Ювіл. вид. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. 284 с.) та варіант драми-феєрії, вміщений у дванадцятитомному виданні творів Лесі Українки (Зібрання творів. В 12 т. Т.5. Київ: Наукова думка, 1976. с. 201–298). У статті використано *порівняльний* метод – для встановлення особливостей пунктуаційного малюнка в рукописному варіанті тексту та сучасному виданні, *метод кількісних підрахунків* – для визначення продуктивності використання різних розділових знаків.

Результати дослідження та дискусія. У драматургійному тексті наявні два типи пунктуаційної системи, які відображають власне авторський («ремарковий») текст та основний, що відображає мовлення персонажів. Пунктуаційна підсистема «ремаркового» тексту в основному наближена до узвичаєних норм, а «персонажного» – формується як аналог інтонаційного малюнка усного мовлення й спрямована на логічне її членування та на емоційне виокремлення ряду її елементів.

У тексті драми виразно представлені ядерна й периферійна зони пунктуаційної системи. До ядерної належать крапка, кома, знак оклику. Периферійна – знаки, які виконують розділову функцію не лише традиційно, але й okazіонально, за певних умов (крапка з комою, тире).

Спостережено, що у драматургійному тексті пунктуаційна система підпорядкована інтонаційно-виражальному принципу, що виконує основну функцію. Це пов'язане з прагматичною спрямованістю твору, яка розрахована на усне відтворення його персонажно-мовленнєвої частини, а також прагненням за допомогою драматургійних засобів передати численні особливості усного мовлення, якому не властиве збереження граматичних норм книжної мови (Ваврищук 6).

До елементів інтонації, як відомо, належать: 1) мелодика мовлення, що виявляється в послідовних підвищеннях і пониженнях голосу (тону); 2) ритм, чергування наголошених і ненаголошених, довгих і коротких

складів; 3) фразовий і логічний наголос, що служать засобами виділення окремих слів або груп слів у фразі; 4) інтенсивність мови, тобто сила чи слабкість голосу, що пов'язані з підсиленням чи послабленням м'язового напруження мовних органів; 5) темп мови, тобто час звучання, різні види тривалості мовних відрізків і зупинок між ними (паузи); 6) тембр голосу, тобто якісний і кількісний склад тонів, які додатково звучать при основному тоні, звукове забарвлення мови, що надає фразі тих чи інших емоційно-експресивних відтінків (Ганич 97).

У драматургійному творі саме розділові знаки відтворюють складний інтонаційний малюнок.

Аналіз пунктуаційної системи видання драми-феєрії «Лісова пісня» 1976 року засвідчив, що вона не завжди відповідає виданню тексту 1914 року. Розглянемо насамперед використання розділових знаків у ремарковому та персонажному мовленні.

Серед ремарок можемо виділити: ремарки – вказівки на місце дії, ремарки – описи вбрання персонажів, інтер'єрні ремарки, пейзажні ремарки, ремарки – портретні характеристики дійових осіб, ремарки, що передають настрій та психологічний стан дійових осіб.

У ремарках використано традиційні пунктуаційні знаки (крапка, кома, тире, знак оклику, знак питання, двокрапка). Найчастіше Леся Українка використовує кому й крапку, порівняймо:

Таблиця 1

Частотність використання розділових знаків у ремарках

Розділовий знак	Кількість знаків
,	473
.	339
;	31
–	11
:	9
!	7
«»	4
, –	3
...	2
()	2
?	1
?..	1
!..	1

«Ремарковому» мовленню передбачувано не характерне емоційно-експресивне забарвлення, в ньому переважають односкладні, двоскладні та складні безсполучникові речення. Круглі дужки Леся Українка традиційно використовувала для виділення ремарок, однак зафіксовано використання дужок у ремарках для тлумачення рідковживаних слів, напр.: *«Лев уже старий чоловік, поважний і дуже добрий з виду; по-поліському довге волосся білими хвилями спускається на плечі з-під сивої повстяної шапки-рогатки; убраний Лев у полотняну одягу і в ясно-сиву, майже білу свиту; на ногах постолі, в руках кловня (малий ятірець), коло*

пояса на ремінці ніжик, через плече виплетений з лика кошіль (торба) на широкому реміні» (Українка, Зібрання 210).

Порівняльний аналіз зафіксував поодинокі випадки (чотири) заміни розділових знаків, зокрема:

– у авторському тексті відсутня кома між однорідними означеннями:

*малий бородатий дідок, меткий рухами,
поважний обличчям* (Українка, Лісова 21)

*малий бородатий дідок, меткий рухами,
поважний обличчям* (Українка, Зібрання 212)

– відсутня кома у складносурядному реченні:

*Лев іде понад берегом і його не стає видно за
вербами* (Українка, Лісова 21)

*Лев іде понад берегом, і його не стає видно за
вербами* (Українка, Зібрання 211)

– відсутня кома і тире перед уточненням:

*На ній два вінки, – один більший, зелений, другий
маленький, як коронка, перловий, з-під нього
спадає серпанок* (Українка, Лісова с. 12)

*На ній два вінки, один більший, зелений, другий
маленький, як коронка, перловий, з-під нього
спадає серпанок* (Українка, Зібрання 204)

– відсутня кома у складносурядному реченні:

*Мавка, слухаючи, мимоволі озивається
тихесенько на голос мелодії № 8 і Лукаш їй
приграв вдруге мелодію № 8* (Українка, Лісова с. 32)

*Мавка, слухаючи, мимоволі озивається
тихесенько на голос мелодії № 8, і Лукаш їй
приграв вдруге мелодію № 8* (Українка,
Зібрання 219)

Спостережено, що заміна авторського розділового знака спричиняє зміну семантичного навантаження тексту, ритмомелодики та інтонацію.

Персональний пунктуаційний малюнок драми-феєрії неоднорідний з огляду на неоднаковість характерів дійових осіб і передусім їхніх емоційних станів. Як відомо, реєстр персонажів драми-феєрії «Лісова пісня» представлений двома просторовими вимірами: міфічним і світом людей. До міфічного світу в драмі належать: *Той, що греблі рве, Потерчата, Русалка, Лісовик, Мавка, Русалка Польова, Куць, Злидні*. Світ людей представлений персонажами *дядька Лева, Лукаша, Килини та матері Лукаша*.

Як уже зазначалося, у двох аналізованих виданнях упорядники частково змінювали авторську пунктуацію. Простежимо, чи зміна пунктуаційного знака у мовленні персонажів впливає на точність, адекватність відтворення їхніх емоційних станів і як це впливає на семантичну структуру.

Насамперед зауважимо: за нашими спостереженнями в усьому тексті зафіксовано 45 таких змін. Розглянемо детальніше найвиразніші, які суттєво змінюють семантичну організацію тексту. Зокрема, заміна коми у складному безсполучниковому реченні на крапку, призводить до зміни тривалості паузи, пор.:

*Печера в нас маленька,
що збудувала ненька,
Убога наша хатка,
бо в нас немає татка...* (Українка, Лісова 11)

*Печера в нас маленька,
що збудувала ненька.
Убога наша хатка,
бо в нас немає татка...* (Українка, Зібрання 203)

В окремих контекстах зміни в одному з видань, ймовірно, зумовлені прагненням уникнути технічні недогляди автора в проставленні пунктуаційних знаків. Зокрема, у репліці *Водяника* відсутня кома перед уточнювальним членом речення, що впливає на зміну інтонації та тривалість паузи:

А мені,
якби не помагав мій друг одвічний,
мій щирий приятель, осінній дощик (Українка,
Лісова 16)

А мені,
якби не помагав мій друг одвічний,
мій щирий приятель, осінній дощик (Українка,
Зібрання 207)

У репліках *Перелесника* і *Русалки* відсутня також кома в наступних складних синтаксичних конструкціях, пор.:

Звечора і зрана
самоцвітні шати
буду приношатц
і віночок плести,
і в таночок вести,
і на крилах нести (Українка, Лісова 40)
Спалахніть над купиною,
поведіть драговиною, –
де він стане,
там і кине
аж на саме дно болота... (Українка, Лісова 58)

Звечора і зрана
самоцвітні шати
буду приношатц
і віночок плести,
і в таночок вести,
і на крилах нести (Українка, Зібрання 225)
Спалахніть над купиною,
поведіть драговиною, –
де він стане,
там і кине
аж на саме дно болота... (Українка,
Зібрання 238)

Після вигуків *ой, ей* перед звертаннями у мовленні *Лукаша*, *Матері*, *Килини* у сучасному виданні відсутня кома. Це зумовлено насамперед сучасними пунктуаційними нормами:

Ой, дядьку! (Українка, Лісова 61)
Ей, рибонько, то ви вже обробились? (Українка,
Лісова 82)
Ой, мій упадоньку! (Українка, Лісова 83)
Ой, дядинусю,
се ж ви мене тепер зовсім злякали! (Українка,
Лісова 91)
З такою господинею... ой, горе! (Українка,
Лісова 113)
Ой, любчику, не тра мені й питати... (Українка,
Лісова 118)

Ой, дядьку! (Українка, Зібрання 240)
Ей, рибонько, то ви вже обробились? (Українка,
Зібрання 254)
Ой, мій упадоньку! (Українка, Зібрання 255)
Ой, дядинусю,
се ж ви мене тепер зовсім злякали! (Українка,
Зібрання 261)
З такою господинею... ой, горе! (Українка,
Зібрання 277)
Ой, любчику, не тра мені й питати... (Українка,
Зібрання 280)

Не відокремлює авторка комою сполучник *та й*, що, найімовірніше, зумовлено тогочасною правописною системою:

Я, небоже, знаю,
як з чим і коло чого обійтися:
де хрест покласти, де осіку вбити,
де просто тричі плюнутц та й годі (Українка,
Лісова 21)
Я думав – дерево німе та й годі (Українка, Лісова 29)

Я, небоже, знаю,
як з чим і коло чого обійтися:
де хрест покласти, де осіку вбити,
де просто тричі плюнутц та й годі (Українка,
Зібрання 211)
Я думав – дерево німе, та й годі (Українка,
Зібрання 217)

У виданні «Лісової пісні» 1914 року не зафіксовано кому між повторюваними сполучниками, а це впливає на темп мовлення персонажів і на інтонацію, зокрема у репліці *Мавки*, пор.:

Дика рожа
задирлива, так само й глід і терен (Українка,
Лісова 35)
Так що ж мені робить, коли всі зорі
погасли і в вінку і в серці в мене? (Українка, Лісова
96)

Дика рожа
задирлива, так само й глід, і терен (Українка,
Зібрання 222)
Так що ж мені робить, коли всі зорі
погасли і в вінку, і в серці в мене? (Українка,
Зібрання 265)

Використання крапки замість знаку оклику в мовленні *Лісовика* повністю змінює первинний інтонаційний малюнок, смислове навантаження тексту та синтаксичну побудову. Зокрема, застереження-імператив, трансформоване в розповідне речення, втрачає первинну експресивність висловлення:

Не задивляйся ти на хлопців людських! (Українка, Лісова 26)

Не задивляйся ти на хлопців людських. (Українка, Зібрання 214)

Не відтворено за посередництвом крапки 'лють' *Килини*, пор.:

Вже десь ота корчма стоїть на світі,
що в ній балює досі свита й шапка! (Українка, Лісова 118)

Вже десь ота корчма стоїть на світі,
що в ній балює досі свита й шапка. (Українка, Зібрання 280)

Поширеним явищем варіантності вважаємо «зворотню» заміну (крапку на знак оклику). У мовленні *Лісовика*, *Лукаша*, *Лева*, *Русалки* зафіксовано заміну розповідних речень експресивно забарвленими, а це впливає на інтонаційний малюнок і на темп мовлення, пор.:

Нехай не важиться! Бо завалю
все озеро гнилим торішнім листом. (Українка, Лісова 23)
В драговину попав! Ой, смокче, тягне! (Українка, Лісова 60)
Еге! То знаю ж я!.. То Потерчат. (Українка, Лісова 63)
Будь здорова, дівко. (Українка, Лісова 64)
Я не кохала? Ні, то ти забула,
яке повинно бути кохання справжнє. (Українка, Лісова 94)

Нехай не важиться! Бо завалю
все озеро гнилим торішнім листом! (Українка, Зібрання 213)
В драговину попав! Ой смокче! Тягне! (Українка, Зібрання 239)
Еге! То знаю ж я! То Потерчат! (Українка, Зібрання 242)
Будь здорова, дівко! (Українка, Зібрання 242)
Я не кохала? Ні, то ти забула,
яке повинно бути кохання справжнє! (Українка, Зібрання 263)

Стверджувальну репліку *Перелесника* замінено на питальне речення, що абсолютно руйнує первинну семантику попереднього речення, пор.:

Щоб мені послати пишную постелю. (Українка, Лісова 42)

Щоб мені послати пишную постелю? (Українка, Зібрання 226)

Заміна у мовленні *Мавки* крапки з комою крапкою зумовила вирізнання окремих речень зі складних синтаксичних конструкцій, пор.:

Оси́ка все мене чо́гось лякає;
вона й сама бої́ться – все тремти́ть;
дуби пова́жні надто. (Українка, Лісова 35)

Оси́ка все мене чо́гось лякає;
вона й сама бої́ться – все тремти́ть.
Дуби пова́жні надто. (Українка, Лісова 222)

Спостережено співвіднесеність набору деяких пунктуаційних знаків і домінантних рис у характеристиці персонажів. Це відтворено у таблиці 2 (скорочення (з) – знак зовнішній, (с) – знак середини):

Таблиця 2

Частотність використання розділових знаків у відтворенні мовлення персонажів

Персонаж	Кількість знаків	Кількість слововживань	! (з)		? (з)		.	,	-	, -	... (з)		!..	?!	?!..	?..	:	;
			(с)		(с)						(с)							
Мавка	687	2158	86	9	62	-	106	301	22	9	62	11	8	-	-	2	6	3
Лукаш	475	1310	82	11	76	2	66	159	11	8	33	15	4	-	1	5	2	-
Килина	246	742	56	5	37	1	20	85	14	13	8	1	5	-	-	1	-	-
Мати Лукаша	235	671	47	2	32	-	26	89	16	4	12	1	2	-	-	-	1	3
Дядько Лев	306	1013	36	11	23	2	37	136	12	8	19	2	6	-	-	8	4	2
Русалка	174	515	43	7	15	-	19	71	10	5	3	-	-	1	-	-	-	-
Лісовик	141	599	12	2	14	-	34	66	3	4	2	-	1	-	-	-	2	1
Перелесник	128	416	22	2	17	-	15	50	4	6	7	3	-	-	-	1	1	-
Водяник	78	283	15	-	5	-	13	40	-	-	2	-	-	2	1	-	-	-

Як бачимо, пунктуаційний малюнок окремого персонажа різний. Найбільша кількість реплік належить *Мавці*, серед розділових знаків у відтворенні її мовлення найчастотніша кома, яка забезпечує безперервність ритмомелодичного руху, однак за наявності багатьох вставних слів, відокремлень, вона створює переривчасту ритмомелодичну лінію, з зупинками для відтворення інтонацій спонтанного мовлення. Емоційно-експресивну ритмомелодику її мовлення підкреслює частотне використання трьох крапок, знака оклику та знака питання. Індекс використання пунктуаційних знаків у мовленні *Мавки* становить 3:1, тобто на кожних три слова припадає один розділовий знак.

Подібний пунктуаційний малюнок спостерігаємо в мовленні *Лукаша*. Емоційні паузи у його мовленні допомагають розкрити характер ситуації, наприклад, частотність використання трьох крапок у мовленні *Килини* – 1,2, *дядька Лева*, *матері Лукаша* – 2, *Мавки* – 3,4, у *Лукаша* – 3,6. За цими характеристиками виразно простежуємо подібність емоційного виміру мовлення *Мавки* й *Лукаша*.

Знак оклику підкреслює емоційну експресивність мовлення *Килини* та *матері Лукаша*, оскільки в їхньому мовленні співвідношення кількості реплік і кількості використання знака оклику 1:1. Зокрема, частотність використання знака оклику в мовленні *Мавки* – 4,4, у *дядька Лева* 4,6, *Лукаша* – 7, *матері Лукаша* – 7,3, у *Килини* – 8,2.

У пунктуаційному малюнку мовлення *дядька Лева* переважають коми, що підкреслюють повільність, стриманість і виваженість його мовлення. Статичний пунктуаційний малюнок бачимо в мовленні *Лісовика*, *Перелесника* та *Водяника*.

Висновки та перспективи дослідження. Як бачимо, у драмі-феєрії *Лесі Українки* «Лісова пісня» функціонує два типи пунктуаційної системи – розділові знаки в ремарковому тексті та у мовленні персонажів. «Ремарковий» текст – статичний, що й зумовило використання в ньому традиційних домінувальних елементів – крапок, ком, тире, а «персонажний» – динамічний, який вирізняється частотним використанням знаків оклику, знаків питання, трьох крапок, ком. Заміна може бути зумовлена сучасними правописними нормами, технічним недоглядом. Це найчастіше зумовлює зміну семантичного й інтонаційного виміру тексту. Пунктуаційний малюнок завжди проєктований на специфіку комунікативної ситуації й співвідноситься з емоційним станом героя та домінувальними рисами його характеру.

Список використаної літератури

- Андрощук, Наталія. «Формування пунктуаційної системи сучасної української мови та її відображення в правописних джерелах». *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, № 22, 2013, с. 3-7.
- Бандура, О. М. «Художні функції поетичної пунктуації». *Українська мова та література*, № 46 (62), 1997, с. 12.

- Будниченко, Лариса. *Експресивная пунктуация в публицистическом тексте (на материале языка газет)*. Дис. ...д-ра филол. наук: 10.01.10. Санкт-Петербург, 2004.
- Булаховський, Леонід. *Українська пунктуація. Розділові знаки*. Київ – Львів, 1947.
- Бурячок, Андрій. *Що змінилось в «Українському правописі»? Київ: Наукова думка, 1997.*
- Вавришук, Інна. *Пунктуационная подсистема драматургического текста (на материале англоязычной драмы конца XIX и XX вв.)*. Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04. Одеса, 1997.
- Ващенко, Василь. «Стилістичне використання пунктуації». *Українська мова в школі*, № 5, 1951, с. 31–5.
- Ганич, Дмитро. *Словник лінгвістичних термінів*. Київ: Вища школа, 1985.
- Гуйванюк, Ніна. «Історична змінність пунктуації та зміни в українській пунктуації». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, вип. 6, 2002, с. 299–305.
- Гуйванюк, Ніна. «Новітні тенденції в українській пунктуації та проблеми авторської пунктуації». *Слово – Речення – Текст: Вибрані праці*. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2009, с. 486–92.
- Косач-Кривинюк, Ольга. *Леся Українка. Хронологія життя і творчості*. Нью-Йорк, 1970.
- Москаленко, Н. А. *Нарис історії української пунктуаційної термінології*. Одеса, 1959.
- Німчук, Василь. *Граматика М. Смотрицького – перлина давнього мовознавства*. URL: <http://litopys.org.ua/smotrgram/sm01.htm>.
- Німчук, Василь. Систематичний підручник церковнослов'янської мови «Граматика словенска» Л. Зизанія. URL : <http://litopys.org.ua/zyzgram/zy01.htm>.
- Огієнко, Іван. *Нариси з історії української мови: Система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням*. 2-ге вид. Вінніпег, 1990.
- Савченко, Ірина. «Історичні витоки української пунктуації». *Київська старовина*, № 5, 2006, с. 58–65.
- Українка, Леся. *Зібрання творів*. В 12 т. Т. 5. Київ: Наукова думка, 1976.
- Українка Леся. *Лісова пісня: драма-феєрія в 3-х діях*. Луцьк, 2011.
- Шульжук, Каленик. *Синтаксис української мови*. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004.

References

- Androshchuk, Nataliya. "Formation of Modern Ukrainian Punctuation System and Its Reflection in Spelling Sourcebooks". *Naukovyi visnyk Shchidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, no. 22, 2013, pp. 3-7.
- Bandura, O. M. "Khudozhni funktsii poetychnoi punktuatsii". *Ukrainska mova ta literatura*, no. 46 (62), 1997, pp. 12.
- Budnichenko, Larisa. *Jekspressivnaja punktuacija v publicisticheskom tekste (na materiale jazyka gazet)*. Doctoral Thesis. Sankt-Peterburg, 2004.
- Bulakhovskyi, Leonid. *Ukrainska punktuatsiia. Rozdilovi znaky*. Kyiv – Lviv, 1947.
- Buriachok, Andrii. *Shcho zminylos v "Ukrainskomu pravopysi"? Kyiv: Naukova dumka, 1997.*
- Vavrischuk, Inna. *Punctuation in Drama (on the material of British and American plays of the late XIX and XX c.)*. PhD Thesis Abstract. Odessa, 1997.
- Vashchenko, Vasyl. "Stylistychnye vykorystannia punktuatsii". *Ukrainska mova v shkoli*, № 5, 1951, pp. 31–5.
- Hanych, Dmytro. *Slovnyk linhvistychnykh terminiv*. Kyiv: Vyshcha shkola, 1985.
- Huivaniuk, Nina. "Istorychna zminnist punktuatsii ta zminy v ukrainskii punktuatsii". *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva*, iss. 6, 2002, pp. 299–305.

- Huivaniuk, Nina. "Novitni tendentsii v ukrainskii punktuatsii ta problemy avtorskoi punktuatsii". *Slovo – Rechennia – Tekst: Vybrani pratsi*. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet, 2009, pp. 486–92.
- Kosach-Kryvnyiuk, Olha. *Lesia Ukrainka. Khronolohiia zhyttia i tvorchosty*. Niu-York, 1970.
- Moskalenko, N. A. *Narys istorii ukrainskoi punktuatsiinoi terminolohii*. Odesa, 1959.
- Nimchuk, Vasyl. *Hramatyka M. Smotrytskoho – perlyna davnoho movoznavstva*. litopys.org.ua/smotrgram/sm01.htm.
- Nimchuk, Vasyl. *Systematychnyi pidruchnyk tserkovnoslovianskoi movy "Hramatyka slovenska" L. Zyzaniia*. litopys.org.ua/zyzgram/zy01.htm.
- Ohienko, Ivan. *Narysy z istorii ukrainskoi movy: Systema ukrainskoho pravopysu. Populiarno-naukovyi kurs z istorychnym osvittlenniam*. 2nd ed. Vinnipeh, 1990.
- Savchenko, Iryna. "Istorychni vytoky ukrainskoi punktuatsii". *Kyivska starovyna*, no. 5, 2006, pp. 58–65.
- Ukrainka, Lesia. *Zibrannia tvoriv*. 12 vols. Vol. 5. Kyiv: Naukova dumka, 1976.
- Ukrainka Lesia. *Lisova pisnia: drama-feieriia v 3-kh diiakh*. Lutsk, 2011.
- Shulzhuk, Kalenyk. *Syntaksys ukrainskoi movy*. Kyiv: Vydavnychy tsestr "Akademiia", 2004.

Стаття надійшла до редколегії 14.08.2018